

Derleyenler
HASAN CÖMERT - EMRE ÖZÇELİK - EBRU VOYVODA
**Kalkınma İktisadının Penceresinden
Türkiye'ye Bakmak**

İletişim Yayınları 2541 • Araştırma-İnceleme Dizisi 420

ISBN-13: 978-975-05-2277-2

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYANLAR Melda Yaman Öztürk - Özgür Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Kemal Vural Tarlan

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
HASAN CÖMERT - EMRE ÖZÇELİK
EBRU VOYVODA

Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye'ye Bakmak

FİKRET ŞENSES'E ARMAĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
Son 200 Yılda Türkiye’de ve Dünyada Sağlık ve Eğitim	
ŞEVKET PAMUK	11
Sosyal Politika Düşüncesi İçinde Eşitliğin Yeri ve Günümüz Türkiye’sinde Eşitsizlikler	
AYŞE BUĞRA	7
Kuş Bakışı İnsani ve Ekonomik Kalkınma: Çin ve Türkiye Özelinde Kalkınan Ülkelerin Elli Yıllık Deneyimi	
İLHAN CAN ÖZEN	49
Ağır Borç Yükü Altında Olan Yoksul Ülkeler ve Yeni Milenyumda IMF-Dünya Bankası Yoksullukla Mücadele Girişimlerine Bakış	
NİL DEMET GÜNGÖR - NESRİN DAĞ	83
Yoksulluk Kuramlarının Kadın Yoksulluğu Açısından Eleştirel Bir Değerlendirmesi	
FATİME GÜNEŞ	107

Türkiye'nin 2000-2015 "Binyıl Kalkınma Hedefleri" Performansı: 2015 Sonrası Kalkınma Stratejisine Yansımaları	
MENEVİŞ UZBAY PİRİLİ - R. FUNDA BARBAROS	141
Büyümemek Mümkün mü? "Ekonomik Küçülme Fikri" Üzerine Tartışmalar	
MURAT KOYUNCU - ŞEMSA ÖZAR	175
Kâr Oranının Düşme Eğilimi Yasası Üzerine	
E. AHMET TONAK.....	197
Veblen ve Bourdieu Açıklarından Ekonomi Algılaması	
İZZETTİN ÖNDER.....	217
Asya Üretim Tarzının Aylak Sınıfı: Divitçioğlu ve Veblen ile Türkiye'ye Bakmak	
AHMET ÖNCÜ.....	239
Doğru Fiyatlardan Doğru Kurumlara: Büyük Yanılsama	
ALPER DUMAN - GÜL ERTAN ÖZGÜZER.....	277
YAZARLAR.....	309

ÖNSÖZ

2008'den bu yana dünya ekonomisi yeni bir kriz dalgası altında dönüşüyor, değişiyor. Önce kapitalizmin merkezinde, Amerikan ekonomisinde, “finansal bir çalkantı” biçiminde tetiklenen kriz, kısa sürede gelişmiş, azgelişmiş tüm dünya ekonomilerini etkisi altına aldı. Avrupa’da borç krizi ve işsizlik biçiminde derinleşti ve kalkınmakta olan ülkeleri de etkileyerek “büyük durgunluk” biçimine büründü.

Kapitalizmin krizini, 1970’lerden itibaren küreselleşme sürecine yön veren dinamikleri gözleyerek anlayabiliriz: *Birincisi*, kapitalizmin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında *altın çağ* diye anılan dönem boyunca süren yüksek birikim temposunun yarattığı aşırı üretim süreci; *ikincisi*, söz konusu döneme damgasını vuran Fordist/Taylorist endüstriyel ilişkilerin beslediği kâr sıkışması; *üçüncüsü*, uluslararası kapitalist rekabetin yoğunlaşması ve *dördüncü* olarak da finansal sistemin serbestleştirilmesiyle yükselen finansal ve spekülâtif birikim tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi.

Bütün bu dönüşümler yaşanırken, kalkınma iktisadı da yeni koşullara uyum göstermeye zorlandı. Her şeyden önce, “kalkınmakta olan ülke” kavramı yerini “yükselen piyasa ekonomisi”ne bıraktı; kapitalist bir ekonominin ana unsurları olan sa-

nayi burjuvazisi ve ücretli emek gibi olgular ise tek bir sözcüğe indirgendi: “piyasa oyuncularını”. Kapitalizm artık bir oyun, Susan Strange’in ifadesiyle “kumarhane kapitalizmi”ne dönüştü.

Bu süreçte Türkiye ekonomisinde de yapısal dönüşümler gerçekleştirildi. 24 Ocak 1980’de başlayan liberalizasyon sürecini 1989’da finansal sistemin tamamen serbestleştirilmesi izledi. Bu neoliberal dönüşüm süreci, özelleştirmeler, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesine yönelik müdahaleler ve nihayet devletin neoliberal koşullandırmalar altında yeniden düzenlenmesi aracılığıyla sürdürüldü.

Birbirini tamamlayan bu iki kitap, *Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye’ye Bakmak* ve *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi*, işte bu dönüşümleri farklı bakış açılarıyla inceliyor. ODTÜ İktisat Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Fikret Şenses’in onuruna bir araya gelen otuz sekiz sosyal bilimci, Şenses’in kariyeri boyunca üzerinde çalıştığı kalkınma iktisadı, işgücü piyasaları, sanayileşme ve dış ticaret politikaları, Türkiye ekonomisi alanlarında yapılmış çalışmalarında, Türkiye ekonomisindeki ve kalkınma iktisadındaki dönüşümü, küresel ekonomide ve iktisat biliminde meydana gelen büyük dönüşümün bir parçası olarak değerlendiriyor ve öngörülerini paylaşıyor.

Bu iki kitabın temelleri Fikret Hoca’nın onuruna ODTÜ Kuzey Kıbrıs yerleşkesinde 2-4 Nisan 2015 tarihleri arasında düzenlenen Türkiye Ekonomisi ve Kalkınma İktisadı Çalıştayı’nda atıldı. Fikret Hoca, kırk yıla yakındır sürdürmekte olduğu çalışma yaşamında ürettiği yetmiş varan makale, otuz dört kitap eleştirisi, üç özgün ve on bir derleme kitabın yanı sıra, yazdığı gazete yazıları, yaptığı hakemlikler, yetiştirdiği öğrenciler, çeşitli kurul üyelikleri ve bütün bunları yaparken gösterdiği titizliği ile Türkiye sosyal bilimler camiasında örnek bir akademisyen olarak tanındı. Bunların yanında, bir aydın olarak sorumluluklarını da ihmal etmedi; gerek akademik çalışmalarında, gerekse ülke gündemindeki tartışmalara yaptığı katkılarda her zaman yoksulların ve emekçilerin refahını merkeze aldı. Bi-

linsel olarak temellendirdiği doğruları savunurken nezaketinden bir an olsun ödün vermedi. Bu iki kitap Fikret Hocamıza tüm bu katkıları için küçük bir teşekkür olarak tasarlanmıştır.

Fikret Şenses'in temel ilgi alanlarından birini oluşturduğu için ilk kitap kalkınma iktisadı konularına ayrılmıştır. Kalkınma yolundaki bir ülke olduğu için makalelerden bazılarında kalkınma konuları Türkiye bağlamında tartışılmaktadır. Kalkınma iktisadı, ilk bakışta birbirinden çok farklı görünen birçok konuyu içermektedir. Kitaptaki, on dört yazarın ortak ürünü olan on bir makale de kalkınma iktisadının geniş şemsiyesi altında toplanabilecek bir çeşitlilik göstermektedir.

Kitaptaki makaleleri, konulara yaklaşımlarında, Türkiye ağırlıklı bir pencereden uygulamalı bir bakış açısı sergileyenler ve seçilmiş konulara ilişkin genel bir çerçeve çizenler olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

Birinci gruptaki makalelerin temasını eşitsizlik, yoksulluk, insani gelişme ve onlarla yakından ilişkili bir konu olarak sağlık ve eğitim konuları oluşturmaktadır. Şevket Pamuk, sağlık ve eğitim konusunda dünyada ve Türkiye'de son iki yüzyıldaki gelişmeleri ana hatlarıyla incelemektedir. Ayşe Buğra, Türkiye'de eşitsizlik konusunu, sosyal politikada eşitsizliğin yeri bağlamında tartışmaktadır. Meneviş Uzbay Pirili ve Funda Barbaros, "Binyıl Kalkınma Hedefleri"nin 2015 yılına kadarki 15 yıllık performansı ışığında, kalkınma stratejisinin geleceğine yönelik bir tartışma geliştirmektedir. Nil Demet Güngör ve Nesrin Dağ, IMF ve Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele yaklaşımını en borçlu yoksul ülkeler bağlamında değerlendirmektedir. Fatime Güneş, yoksulluk teorilerini kadın yoksulluğu bağlamında eleştirel bir gözle mercek altına almaktadır. İlhan Can Özen, Çin ve Türkiye'nin kalkınma performanslarını insani ve ekonomik gelişme açısından incelemektedir.

İkinci grupta yer alan makaleler, Asya tipi üretim tarzı ve kâr oranına dair tartışmalardan kurumsal gelişmeye ve "küçülme"ye kadar uzanan konuları kapsayarak büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Ahmet Öncü, Asya üretim tarzının aylak sınıfı bağlamında, Dıvıçioğlu ve Veblen'in yaklaşımları ana eksenin-

de Türkiye'ye bakmaktadır. Ahmet Tonak, kâr oranının düşme eğilimi üzerine odaklanmaktadır. İzzettin Önder, "ekonomi algılaması" nı Veblen ve Bourdieu'nün yaklaşımları çerçevesinde incelemektedir. Alper Duman ve Gül Ertan Ergüzer, kurumların kalkınmadaki rolüne ilişkin son dönemlerde yapılan vurguyu eleştirel bir gözle değerlendirmektedir. Son olarak, Murat Koyuncu ve Şemsa Özar yine son dönemde kalkınma yazınında önemli bir yer tutmaya başlayan "küçülme" konusunu çeşitli açılardan tartışmaktadır.

HASAN CÖMERT - EMRE ÖZÇELİK - EBRU VOYVODA

Son 200 Yılda Türkiye’de ve Dünyada Sağlık ve Eğitim¹

ŞEVKET PAMUK

Giriş

Değerli iktisatçı ve değerli dostum Fikret Şenses’in de eserlerinde altını çizdiği gibi, iktisadi büyüme ve kişi başına gelir bugün kamuoyunda yaygın olarak kabul görse de ekonomileri değerlendirirken tek amaç ya da ölçüt olamaz. Ekonomilerin başarısını değerlendirirken üretim ve gelirin yanı sıra insanların refahını, yaşam kalitesini, gelir bölüşümünü, sağlığı, eğitimi ve değişen çevre koşullarını da dikkate almak gerekiyor. Bugün ekonomilerin gelişimini değerlendirirken kişi başına gelir dışında en yaygın olarak kullanılan ölçüt, her yıl Birleşmiş Milletler tarafından ölçülen ve yayımlanan insani gelişme endeksidir (IGE). İGE kişi başına gelirin yanı sıra, sağlık ve eğitime eşit ağırlık veren bir endeks. Bu kısa yazıda şimdiye kadar kullanılmamış ve son yıllarda ortaya çıkmış uluslararası verileri de kullanarak, son 200 yılda hem sağlık hem de eğitim alanındaki gelişmeleri karşılaştırmalı olarak inceleyecek ve Türkiye’nin dünyadaki yerini belirlemeye çalışacağım.

İktisadi ve insani gelişmeyi somut göstergelerle ölçmeyi amaçlayan yeni yaklaşımın kökenlerinde Amartya Sen’in çalış-

1 Yazar metin üzerindeki yararlı önerileri için editörlere ve bir isimsiz hakeme teşekkür eder.

maları yatıyor. Kendisinden önceki iktisatçılar gibi Sen de gelir artışları ya da iktisadi büyüme ile iktisadi gelişme arasında ayırım yapıyor, gelir artışlarını nihai amaç değil, bir araç olarak kabul ediyor. Nihai hedefi ise insanların ve toplumun seçeneklerinin genişlemesi, daha özgür bir biçimde yaşayabilmeleri ve yeteneklerini diledikleri biçimde kullanabilmeleri olarak tanımlıyor. Yeni yaklaşım insani gelişmeyi insanların seçeneklerinin genişlemesi ve daha uzun, daha sağlıklı ve daha dolu bir yaşam sürebilmeleri olarak tanımlıyor, iktisadi refahı insanların yapabildikleriyle ölçmeyi amaçlıyor. Bu nedenle de insani gelişme endeksi kişi başına gelirin yanı sıra sağlık ve eğitim göstergelerini kullanıyor (Sen, 2004 ve Srinivasan, 1994).

Sen'in insani gelişme kavramı oldukça geniş olmakla birlikte, bu kavramı sadece gelir, eğitim ve sağlık boyutlarıyla kabul eden Birleşmiş Milletler, 1990 yılından itibaren her ülke ve her yıl için ayrı ayrı İGE hesaplamaya başladı. Endeks hesaplamalarında gelir artışları insanların seçeneklerini geliştiren bir süreç olarak kabul ediliyor. Ancak gelir düzeyi yükseldikçe, gelir artışlarının endekse katkısı azalıyor. Sağlık ve eğitimde ise, daha karmaşık göstergelerle ilgili verilere her ülke için ulaşılamaması nedeniyle, basit göstergeler kullanılıyor. Örneğin sağlık sadece bir gösterge ile, doğumda yaşam beklentisi ile, ölçülüyor.

Bilgi veya eğitim ise daha önceleri iki göstergenin, okuryazarlık oranı ile 15 yaş üzerindeki nüfusun yıl olarak ifade edilen okula gitme süresinin ağırlıklı ortalaması olarak ölçülürdü. Ancak dünyada pek çok ülkede okuryazarlık oranı yüzde 100'e yaklaştığı için, 2010 yılında İGE'nin hesaplanmasında yapılan yöntem değişiklikleri sonrasında bilgi ve eğitim, 15 yaş üzerindeki nüfusun yıl olarak ifade edilen okula gitme süresi ve yeni doğan bebeklerin beklenen okula gitme süresinin ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanmaya başladı. Eğitimle ilgili göstergelerin, alınan eğitimin kalitesi veya edinilen bilgi ya da becerilerle ilgili veriler içermemesi önemli bir eksiklik. Ancak bu tür verileri çok sayıda ülke için toplamak kolay değil. Daha doyurucu göstergelerin yokluğunda, eğitim alanındaki basit göstergeleri, sorunlarına rağmen kullanmak durumundayız. İnsa-

ni gelişme endeksinin 0 ile 1 arasındaki değerleri somut karşılaştırmalara ve yorumlara pek izin vermediği için, bu yazıda Türkiye'nin gösterdiği gelişmeleri ve uluslararası karşılaştırmaları insani gelişme endeksinin değerleri üzerinden değil, sağlık ve eğitimde kullanılan temel göstergeler üzerinden yapacağım.

Sağlık

İnsani gelişme endeksinde sağlık için temel gösterge olarak kullanılan doğumda yaşam beklentisi, bugün aynı zamanda bir toplumdaki yaşam standardının en temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Doğumda yaşam beklentisi farklı yaş gruplarındaki ölüm oranları kullanılarak hesaplanır. Genel olarak ölüm oranları doğumdan genç yaşlara kadar hızla azalmakta, daha sonra da yükselmeye başlamaktadır. Son iki yüz yılda dünyada kişi başına gelirdede olduğu gibi doğumda yaşam beklentisinde de büyük artışlar oldu. Doğumda yaşam beklentisinde dünya ortalaması 1820'de yaklaşık 28,5 yıldan 1913'te yaklaşık 31 yıla, 1950'de yaklaşık 42 yıla ve 2010 yılında 67 yıla yükseldi. Ancak kişi başına gelirdede olduğu gibi bu artışlar çok eşitsiz biçimde gerçekleşti. Doğumda yaşam beklentisi 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ortalarına kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da hızlıca yükselirken, dünyanın geri kalan bölgelerinde çok daha yavaş artmış veya hiç artmamıştır. Böylece 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ortalarına kadar kişi başına gelire paralel olarak doğumda yaşam beklentisinde de dünyanın sanayileşen ve sanayileşmeyen ülkeleri arasındaki makas giderek açılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kentleşme, sanayileşme ve iktisadi büyüme ile birlikte (Afrika dışında) gelişen ülkelerde doğumda yaşam beklentisi çok hızlı biçimde artmaya başlamıştır. Dahası, 1950 yılından bu yana kişi başına gelirdede gelişmiş ülkelerle gelişen ülkeler arasındaki fark çok değişmezken, doğumda yaşam beklentisindeki fark bir hayli azalmıştır (Zijdemans, Richard L. ve Filipa Ribeiro de Silva, 2014).

1950 sonrasında gelişen ülkelerde doğumda yaşam beklentisinin hızla yükselmeye başlamasının en önemli nedeni, bebek

ve çocukların çoğunlukla bulaşıcı hastalıklardan kaynaklanan ölüm oranlarındaki hızlı sayılabilecek düşüşlerdir. Buna karşılık yetişkinlerin ölüm oranlarındaki düşüşler daha yavaş olmuş, bunların doğumda yaşam beklentisine katkısı da daha sınırlı kalmıştır. Nüfus bilimci Samuel Preston, kişi başına GSYİH ile doğumda yaşam beklentisi arasında yakın ilişki olduğunu uluslararası veriler kullanarak ortaya koyan ilk araştırmacıdır. Preston kişi başına GSYİH ile doğumda yaşam beklentisi arasında yakın ilişkiyi gösteren eğrinin de bilgi ve teknoloji-deki birikimlere bağlı olarak zaman içinde yukarıya doğru kaymakta olduğunu, bir başka deyişle, belirli bir, kişi başına gelir düzeyine denk düşen doğumda yaşam beklentisinin zaman içinde yükselmekte olduğunu da göstermiştir (Preston, 1975).

TABLO 1
Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri, 1820-2010

	1820	1913	1950	1980	2010
Kişi başına gelir (1990 ABD dolarıyla satın alma paritesine göre düzeltilmiş)	20	1.150	1.600	4.750	10.500
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	26-27?	32-33?	44	59	74
Okuryazarlık oranı (yüzde)	5'ten az	10'dan az	33	68	94
Yetişkin nüfusun ortalama okul süresi (yıl)	?	1'den az	1,5	4,2	7,0

Kaynaklar: Kişi başına gelir için Pamuk (2014); doğumda yaşam beklentisi için Pamuk (2014) ve Zijde-man vd. (2014); eğitim göstergeleri için bkz. TÜİK ve Van Leeuwen vd. (2014).

Türkiye, kişi başına gelirden olduğu gibi, sağlığın temel göstergesi olan doğumda yaşam beklentisinde de 19. yüzyılda yavaş, son yüz yılda ve özellikle de son altmış yılda daha hızlı ilerleme gösterdi. Tablo 1'den izlenebileceği gibi, doğumda yaşam beklentisinin 19. yüzyıl boyunca sınırlı bir artışla 1820'de 26-27 yıldan 1913'te 32-33 yıla yükseldiğini tahmin ediyoruz. Doğumda yaşam beklentisi 20. yüzyılın ilk yarısındaki iki dünya savaşı sırasında, özellikle de Birinci Dünya Savaşı sırasında düşmekle beraber, 1930'lardan itibaren yükselmeye başlayarak 1950'de 44 yıla (erkeklerde 42 ve kadınlarda 45) ulaştı. Türki-

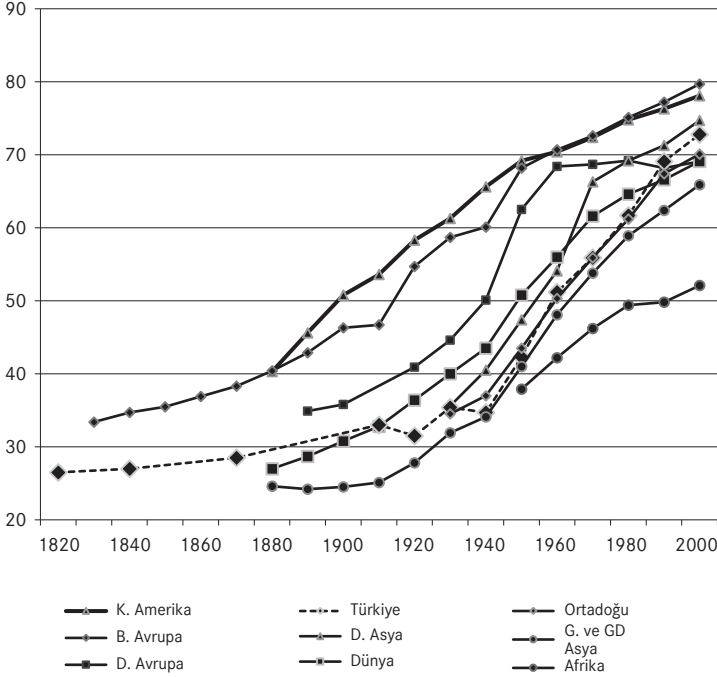
ye'de kişi başına gelirlerde olduğu gibi sağlıkta da en hızlı iyileşmeler 20. yuzyılın ikinci yarısında gürüldü. Doğumda yaşam beklentisi 1980'de 59 yıla (erkeklerde 57 ve kadınlarda 61) ve 2010'da 74 yıla (erkeklerde 72 ve kadınlarda 76) yükseldi.

19. yuzyıl boyunca bir yandan veba gibi salgın hastalıkların azalması, öte yandan sınırlı da olsa gelir artışları ve biraz olsun daha iyi beslenme sayesinde, doğumda yaşam beklentisi sınırlı bir artışla 1820 yılında yaklaşık 26-27 yıldan, Birinci Dünya Savaşı öncesinde 32-33 yıla çıktı. Özellikle piyasaya açılmakta olan kıyı bölgelerinde sınırlı olsa da gelir artışlarında ve dolayısıyla gıda ve beslenmede görülen sınırlı artışların da ölumlülük oranının düşmesinde payı vardır. Yine aynı bölgelerin kentlerinde karantina gibi kamu sağlığı önlemlerinin de ölumlülük oranının düşmesini sağladığı söylenebilir. Doğumda yaşam beklentisinin bu kadar düşük kalmasının en önemli nedeni, nüfusun yaklaşık dörtte üçünün yaşadığı kırsal alanlarda bebek ve çocuk ölümlerinin yüzde 30 ve daha yüksek düzeylerde seyretmesiydi.

Grafik 1'den izlenebileceği gibi, sanayileşmekte olan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleriyle Türkiye arasındaki doğumda yaşam beklentisi farklılıkları 19. yuzyıl boyunca arttı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde doğumda yaşam beklentisi 45-55 yıl arasında değişirken, Türkiye'de 32-33 yıl kadardı. Yine Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'deki doğumda yaşam beklentisi gelişen ülkeler ortalamalarına yakın ama onların biraz üzerindedi. Asya, Afrika ve Güney Amerika'da doğumda yaşam beklentisi 25 ile 32 yıl arasında değişmekteydi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de doğumda yaşam beklentisi hızla düştü. Bu konuda yapılmış hesaplamalar olmakla birlikte, yüksek ölüm oranlarını ve nüfusun düştüğünü dikkate alarak Birinci Dünya Savaşı yıllarında doğumda yaşam beklentisinin 25 yılın altına düştüğünü tahmin edebiliriz. Cumhuriyet döneminde sağlık harcamalarındaki ve sağlık personeli sayılarındaki artışın da etkisiyle doğumda yaşam beklentisi yükselmeye başladı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası

GRAFİK 1
Dünyada Doğumda Yaşam Beklentisi (1820-2010) (Yıl)

Kaynak: Zijdeman vd. (2014) ve Pamuk (2014).

na kadar sağlık alanındaki çabaların nüfusun büyük çoğunluğunun yaşamakta olduğu kırsal bölgelere çok sınırlı ölçülerde ulaşabildiğini unutmamak gerekir. Bu nedenle de gelişmiş ülkelerle Türkiye arasındaki doğumda yaşam beklentisi farklılıkları 20. yüzyılın ilk yarısında da artmaya devam etti (Grafik 1).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, diğer gelişen ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de doğumda yaşam beklentisi hızla yükselmeye başladı. 1950 yılında 44 yıldan 2015 yılında 75 yıla çıktı. Bir başka deyişle, İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi her iki yılda yaklaşık olarak bir yıl arttı. Bunun en önemli nedeni İkinci Dünya Savaşı son-

rasında bebek ölümlerinin binde 250 gibi çok yüksek düzeylerden düşmeye başlamasıydı. Ancak, bebek ölümlerinin azalması, aynı gelir grubundaki gelişen ülkelere göre Türkiye’de daha yavaş oldu. Bu nedenle de son on yıllara kadar Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi aynı gelir grubundaki gelişen ülkelerin gerisinde kaldı. Ancak, son on yıllardaki düzelmelerle bebek oranları binde 25’in altına çekilince, doğumda yaşam beklentisi aynı gelir grubundaki gelişen ülkelerin düzeyini yakalayabildi. 1950 sonrasında Türkiye’de doğumda yaşam beklentisi İtalya ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkeleri, Rusya dışındaki Doğu Avrupa ülkeleri ve Güney Amerika ülkelerinden düşük seyretmekle birlikte, Güney ve Güneydoğu Asya ve Afrika ülkelerinin üzerinde kaldı. Grafik 1’de özetlenen verilere bakarak doğumda yaşam beklentisinde Türkiye’nin 19. yüzyıl boyunca dünya ortalamalarına yakın kaldığı, 20. yüzyılda, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya ortalamalarının biraz üzerine çıktığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkelerle aradaki fark da kapanmaya başladı. Türkiye’de bebek ölümlerinin artık düşük düzeylere gelmiş olması nedeniyle, önümüzdeki dönemde doğumda yaşam beklentisindeki artışların büyük çoğunluğu yetişkinlerin ölüm oranlarındaki düşüşlerle sağlanacaktır. Bu nedenle önümüzdeki on yıllarda Türkiye’de doğumda yaşam beklentisindeki artışlar daha yavaş olacaktır.

Eğitim

19. yüzyıldan itibaren eğitim, sanayileşmekte olan ülkelerden başlayarak tüm dünyada yaygınlaştı. Türkiye’nin eğitim alanındaki sicili de sağlık sicilinde olduğu gibi 19. yüzyıl boyunca yavaş iyileşme, 20. yüzyılda, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısında ise daha hızlı bir iyileşme gösterdi. Ancak uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan göstergeler, sağlığa kıyasla eğitimde Türkiye’nin daha da geride kaldığını, sadece aynı gelir grubundaki ülkelerin değil, gelişen ülke ortalamalarının da gerisinde kaldığını gösteriyor.